

Romaner som tidsspegel

DOCENT ALF KJELLÉN utgav för tretton år sedan första delen av ett arbete om *Sociala idéer och motiv hos svenska författare under 1830- och 1840-talen*; här behandlades tiden från slutet av 1830-talet till omkring 1844. Verkets andra del, med undertiteln *Från patriarkalism till marxism* (Göteborg, pris 12 kr.), har nyligen utkommit; tidsgränserna är här, grovt talat, Oscar I:s tronbestigning 1844 och februarirevolutionen 1848 med dess återverkningar i Sverige.

Författarens metod går i huvudsak ut på att genom utförliga redogörelser för vissa under skedet publicerade romaner visa att dessa, om också vagt och ofullständigt, gav uttryck åt skilda attityder i den sociala frågan, varmed främst avses förhållandet mellan stånden respektive samhällsklasserna. Sålunda spåras en konservativ, "aristokratisk" uppfattning hos några författare (t. ex. Palmblad, af Kullberg); stundom får denna konservatism karaktären av en allmän ovilja mot liberalism och radikalism såsom sammanhängande krafter, stundom åter skymtar en tendens till social reformvilja eller i varje fall social känsla, varvid på välbekant sätt man drömmer om ett samarbete mellan överklass och proletariat mot den liberala mellanklassen, representerad av affärsmän och företagare. Man finner också en kritik av ståndssamhället från liberala utgångspunkter (vissa böcker av Wetterbergh och Jolin). En social utopism, som närmar sig den äldre socialismen och någon gång marxismen, kommer till synes i under åren före februarirevolutionen utgivna romaner av Fredrika Bremer, Wetterbergh och C. W. Bergman. I begränsad omfattning tar Kjellén också hänsyn till tidningar och andra böcker än romaner, i den nu utkomna delen främst till Rudenschölds bok om ständsirkulation.

På en rad punkter ger arbetet en föreställning om de behandlade författarnas sociala idéer, som inte kommit fram så tydligt och så utförligt i tidigare vetenskapliga skrifter om detta skede. En mängd notiser om förbindelselinjer och påverkningar är av intresse. Kjellén går fram med stor försiktighet — ingen kan beskyllda honom för att pressa materialet i syfte att belägga någon sociologisk litteraturteori. Konstruktioner och överdrifter, spekulation och allt slags vildhet är honom djupt främmande.

Själva metoden synes emellertid så föga givande att den stora flit som här nedlagts snarast ter sig förfelad. Man känner sig inte ha lärt mycket av betydelse genom läsningen av arbetet. Den sociala verkligheten bakom litteraturen beskrives till ytterlighet summariskt (ett tiotal sidor i första delen). Tidens sociala åskådningar blir inte klarlagda genom en analys av riksdagsdebatten, utkomna skrifter i dessa ämnen, "partiernas" inställning, det ideologiska klimatet över huvud; de notiser som ges om tidningar och vissa föreningar är en alltför torftig ersättning för en sådan överblick. De långa redogörelserna för tidens romaner — nästan lika olidligt tråkiga som själva romanerna — hänger därför ofta i luften. Varför skall vi få så utförligt besked om vilken åskådning som till äventyrs kan utläsas ur en eller annan tredjeklassroman, när vi inte får reda på själva den mera medvetet politiska och sociala debatten? Ty denna är, väl att märka, inte tillräckligt klarlagd

genom statsvetenskapliga och historiska arbeten, även om åtskilligt av värde har gjorts under senaste tid. Kjelléns arbete, sammandraget till en tiondel, hade med fördel kunnat tjäna till noter i en på väsentligheter inriktad idéhistorisk undersökning; att det presenterats som nu skett förklarar av den utbredda vidskepelsen att romaner alltid är värda att referera.

Det försvar författaren i olika sammanhang ger för sin metod är inte övertygande. Dess innebörd är, kort sagt, att han är litteraturhistoriker och därför skriver om romaner. Men det innebär också att han väljer de romaner som enligt en icke motiverad uppfattning är karaktäristiska, även om de är usla som litteratur. I förordet sägs att "det blir nödvändigt att framhäva vissa linjer, att accentuera vissa problemställningar för att ge åt tiden en klar relief". Vid urvalet har inte estetiska normer varit vägledande, men väl har avseende fästs vid "den litterära formen". Följden blir att "andra, ja, tredje rangens författare i stor utsträckning figurera i framställningen". Därefter förklaras att de och de böckerna valts därför att de "belysa några karaktäristiska drag i borgerlig mentalitet omkring 1845", respektive klarlägger "aristokratisk opinion" eller "radikala stämningar". Men det är ju just detta som vi inte får något bevis för. Hur många romaner som utkom under perioden, hur de behandlade roma-

nerna mottogs av kritiken, i vad mån de blev sålda eller lästa — dessa problem är inte alls utredda (såsom förf. själv erkänner), och därmed ter sig just metoden för urvalet godtycklig.

Vid redogörelsen för de skilda romanerna begagnas i övrigt väsentligen den vanliga litteraturhistoriska metoden med påverkningar och psykologiska hypoteser. På sistnämnda punkt synes förf. alltför ofta hemfalla åt ett slags gottköpstolkningar av tyvärr inte sällsynt art. Palmblad blir romantiker på grund av en kroppsskada, Fryxell tycker om ett hårt husbondevälde, därför att modern var sträng, Pontin blir däremot sedeslös, därför att fadern var sträng osv.

Kjelléns grundlighet är värd all respekt. Hans hänvisningar till franska och engelska influenser förefaller dock väl litet underbyggda. Bland annat tycks han utgå från att den extrema ekonomiska liberalismen i England företräddes av whigs — trots att denna åskådning vid denna tid var självfallen även för Tories — och betraktar den

unge Disraeli som konservatismens språkrör; det är en felsyn som inte är ovanlig, men som just därför bör anmärkas.
HERBERT TINGSTEN